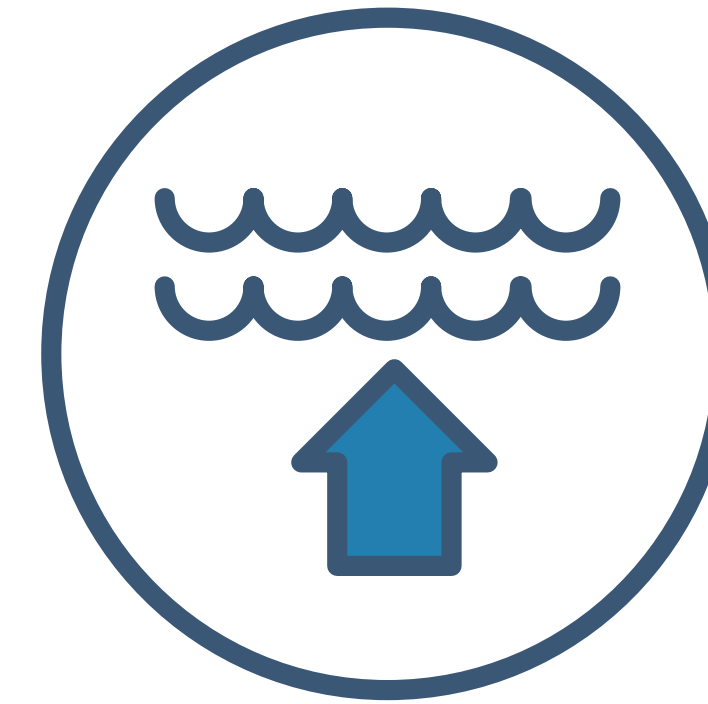

Gevolgen van klimaatverandering

**Smelten
ijskappen**

**Zeespiegel-
stijging**

**Over-
stromingen**

Extreem weer

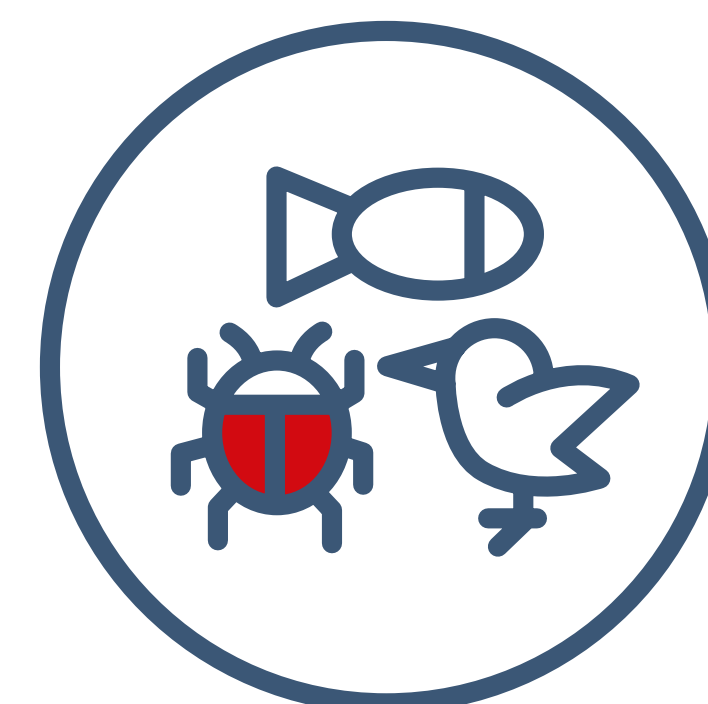
Bosbranden

Droogte

**Massa-
migratie**

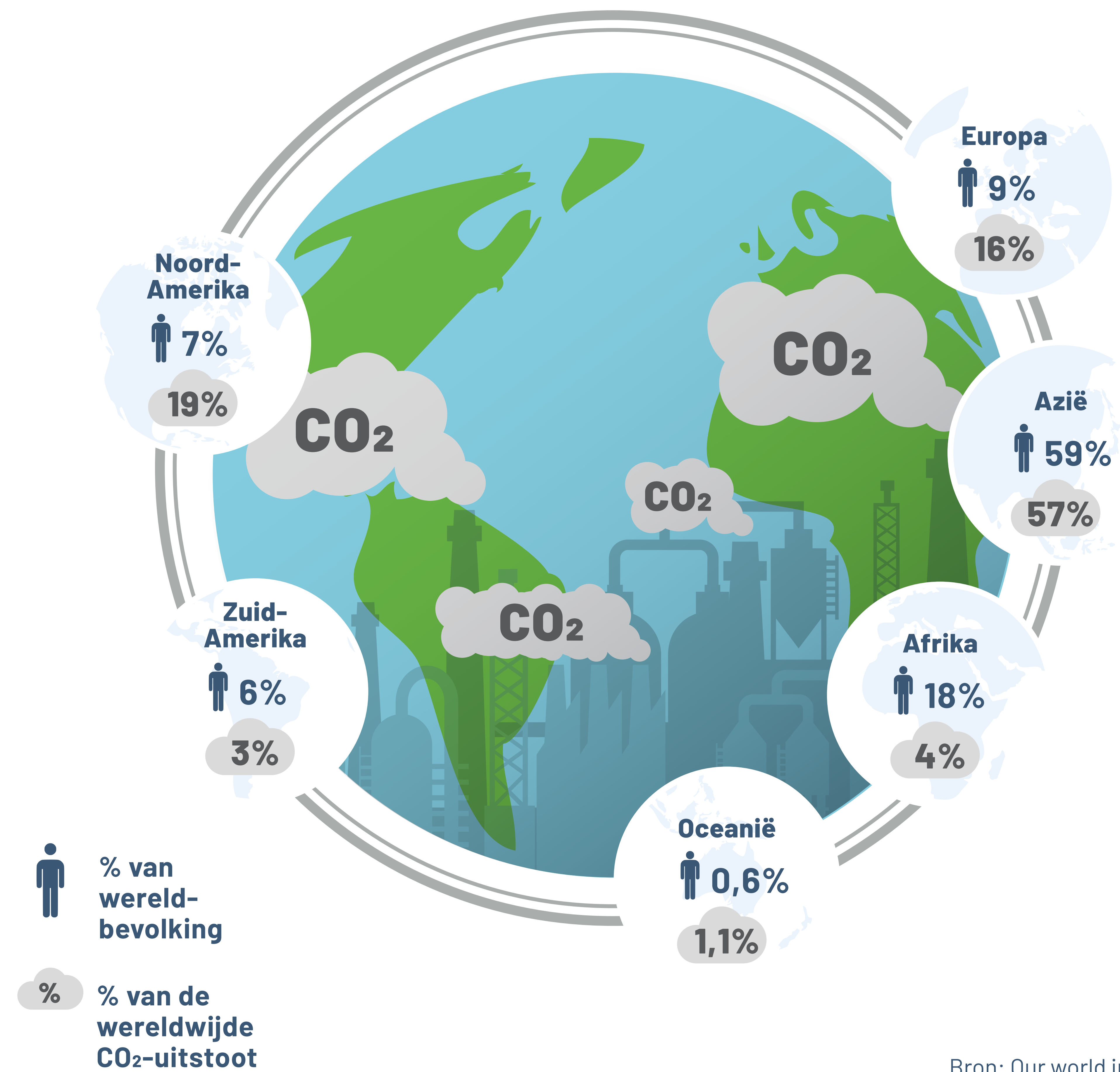

**Verlies
biodiversiteit**

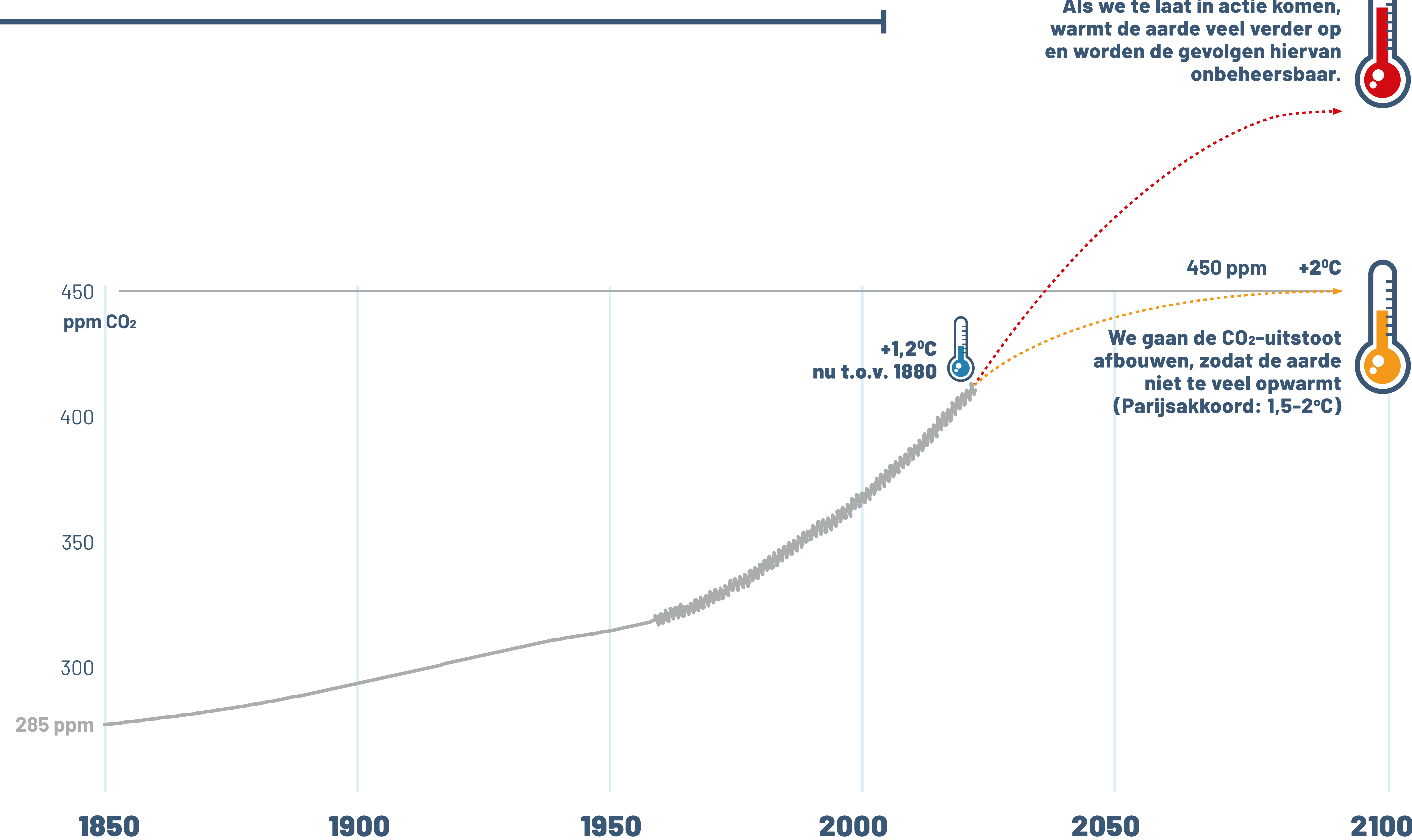
**Verminderde
welvaart**

De verdeling van CO₂-uitstoot

Bron: Our world in data (2021)

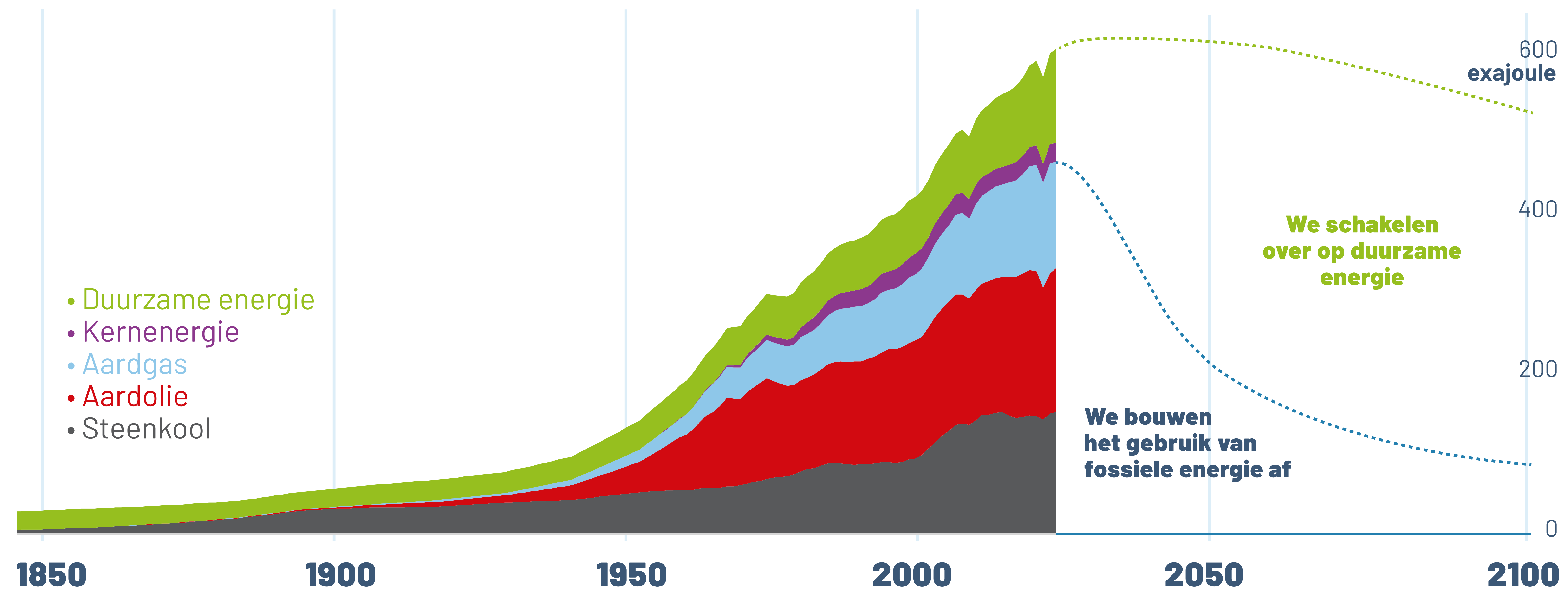
CO₂-concentratie in de atmosfeer

Bron: 2° Institute (2023)

Wereldwijd energiegebruik

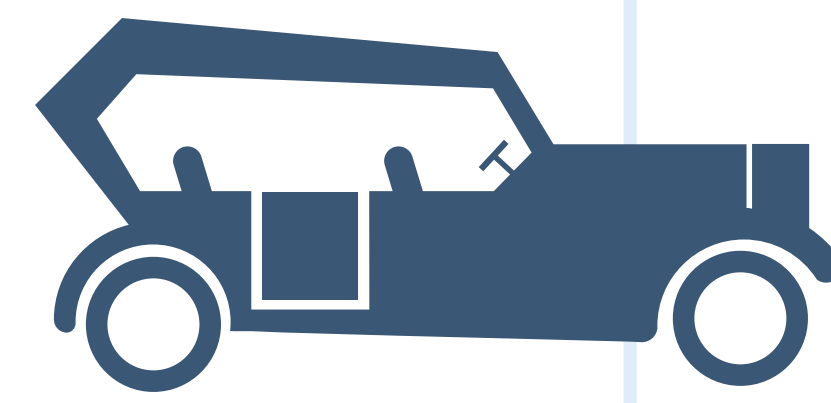

Bron: Our world in data (2021)

Groei van welvaart

**Stoom-
machine**

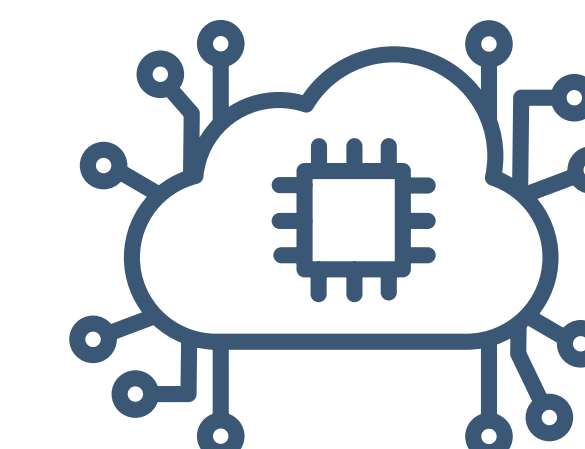
**Verbrandings-
motor**

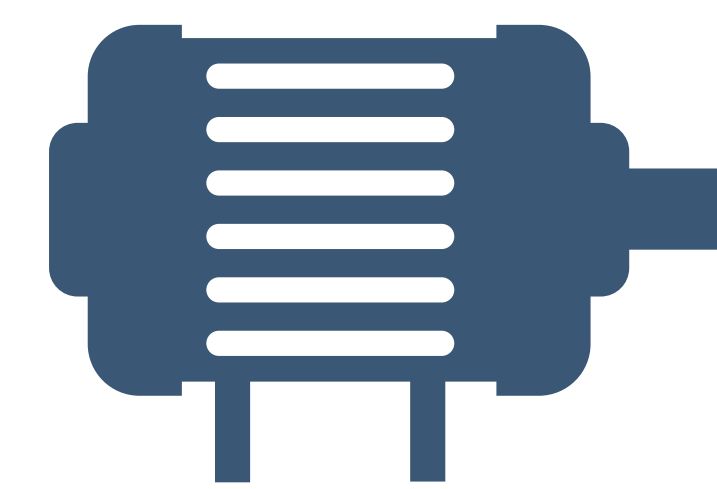
**Commerciële
luchtvaart**

Internet

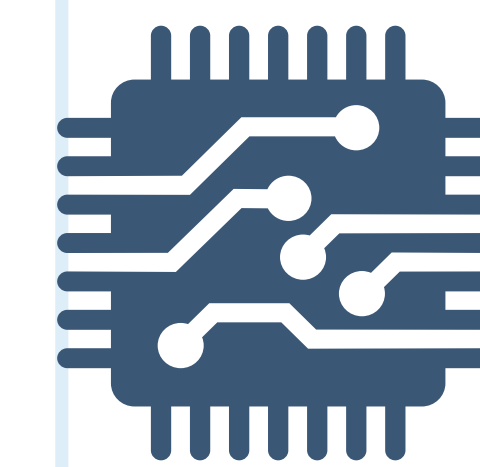
AI

Elektromotor

TV

Microchip

Social media

1850

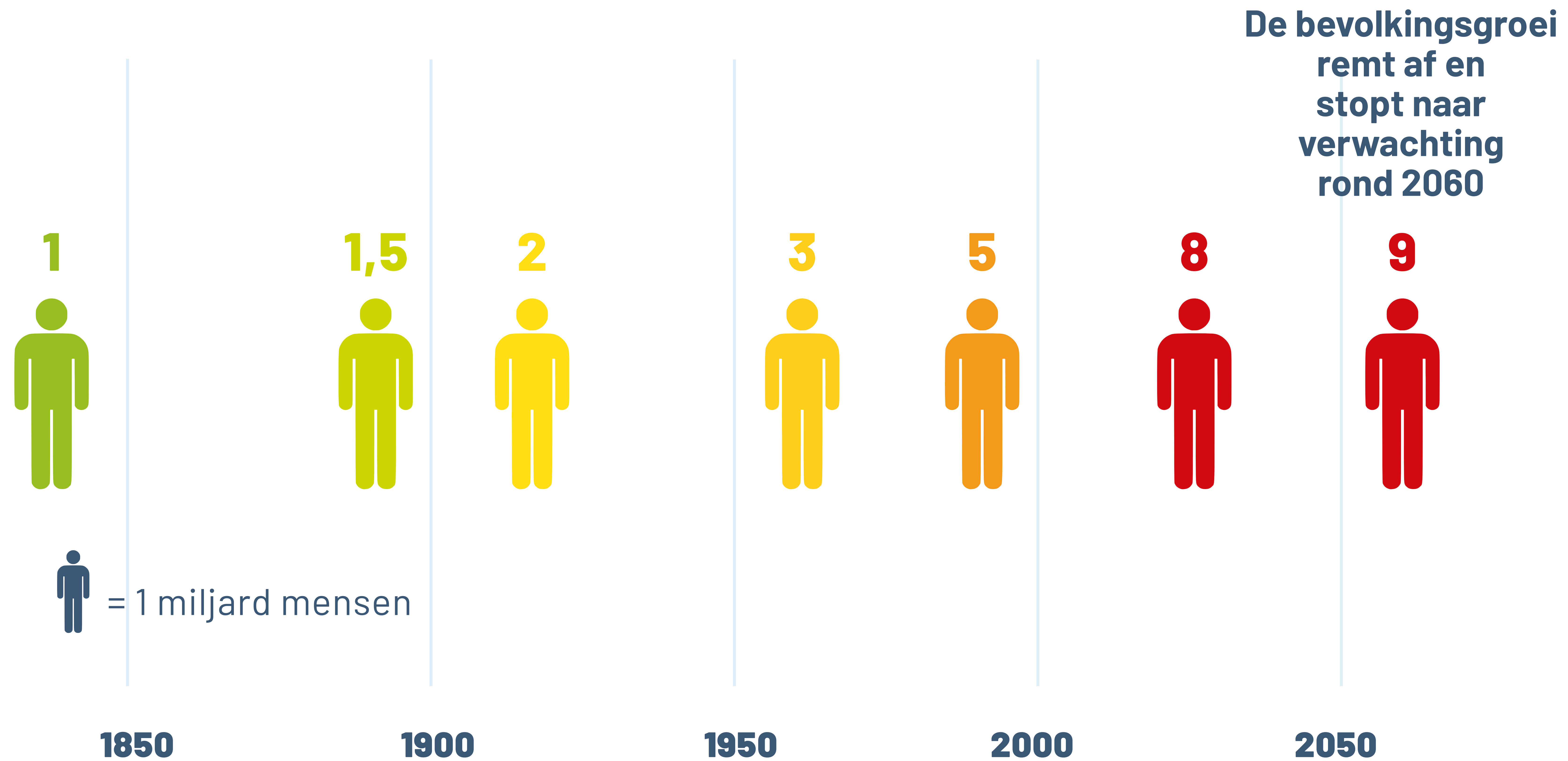
1900

1950

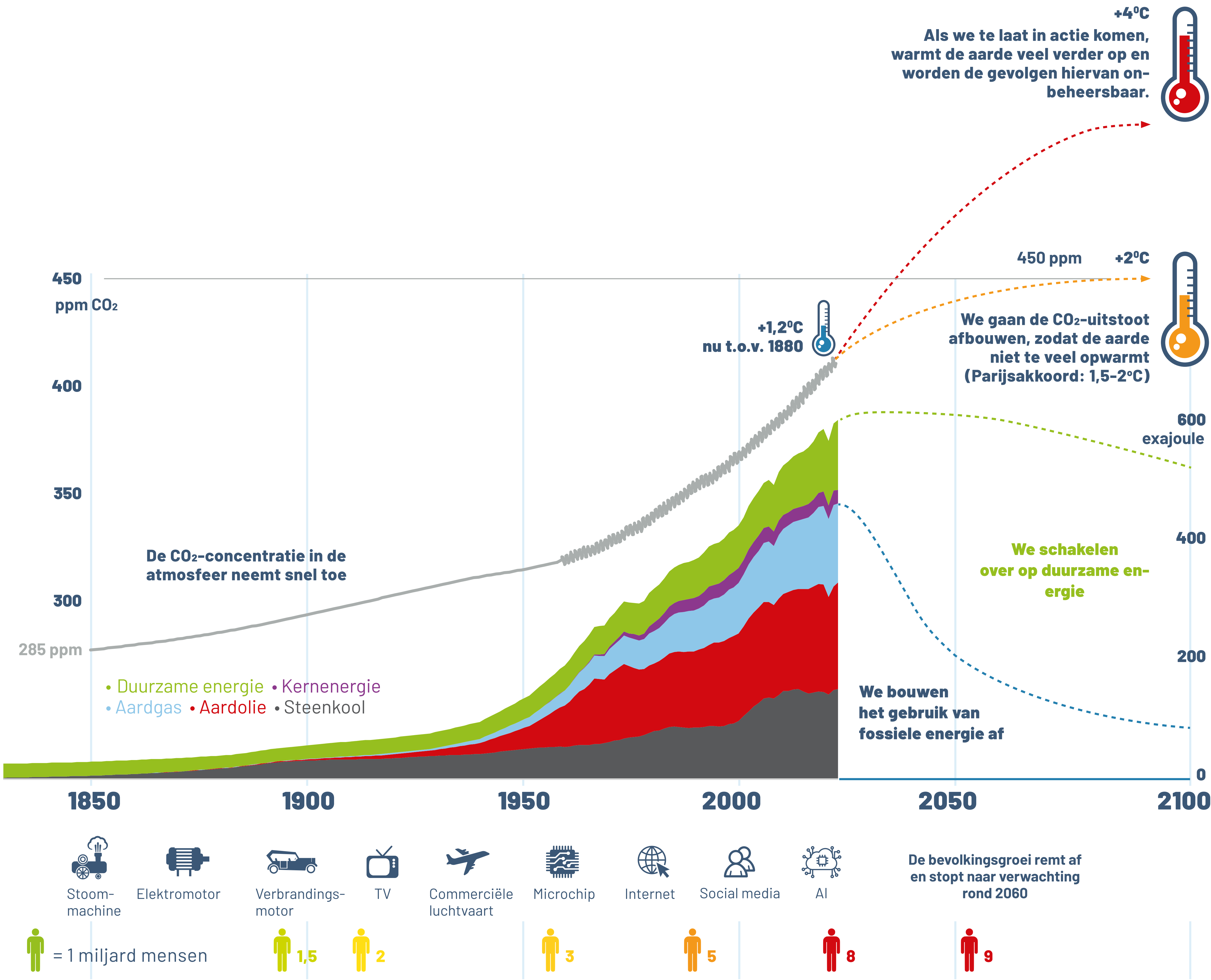
2000

2050

Groei van wereldbevolking

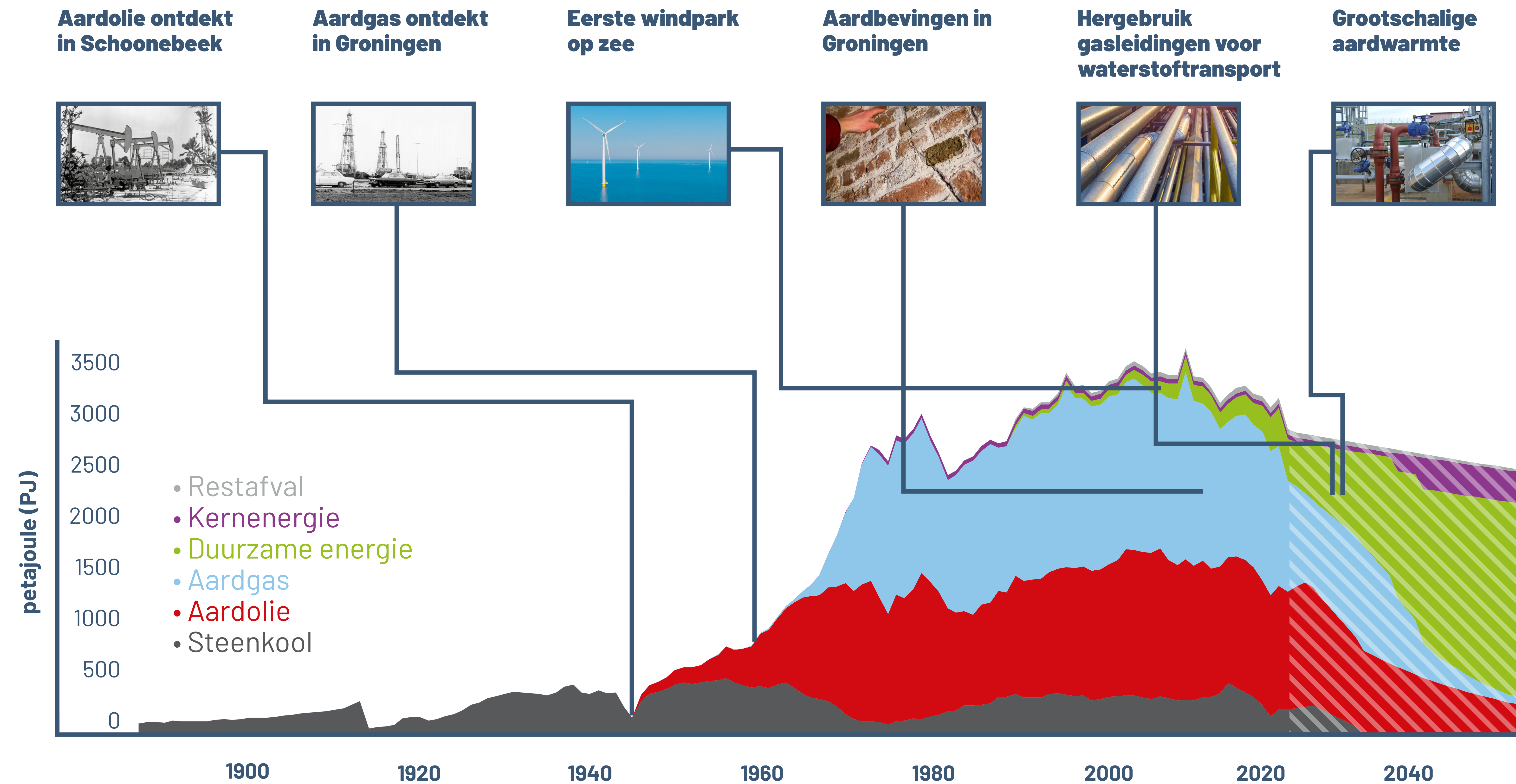
CO₂-uitstoot, wereldwijd energieverbruik en groei van welvaart en bevolking

Bronnen: Our world in data (2021) en 2° Institute (2023)

Energiegebruik in Nederland

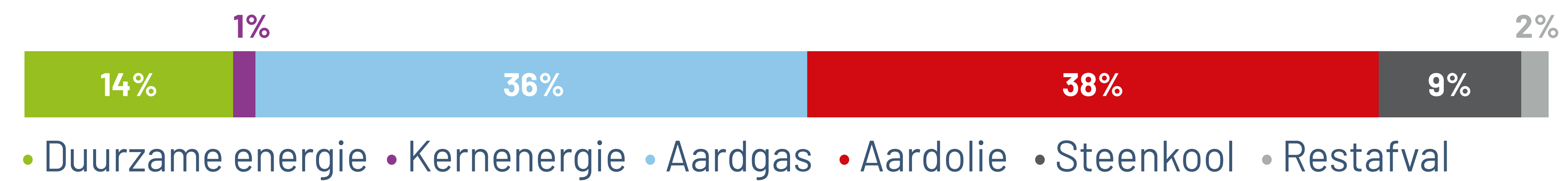

Bronnen: CBS, EZK, PBL, EBN (2022)

Bronnen en dragers van energie

Dit zijn de bronnen van onze energie

2712 PJ ↓

24% gaat verloren
648 PJ

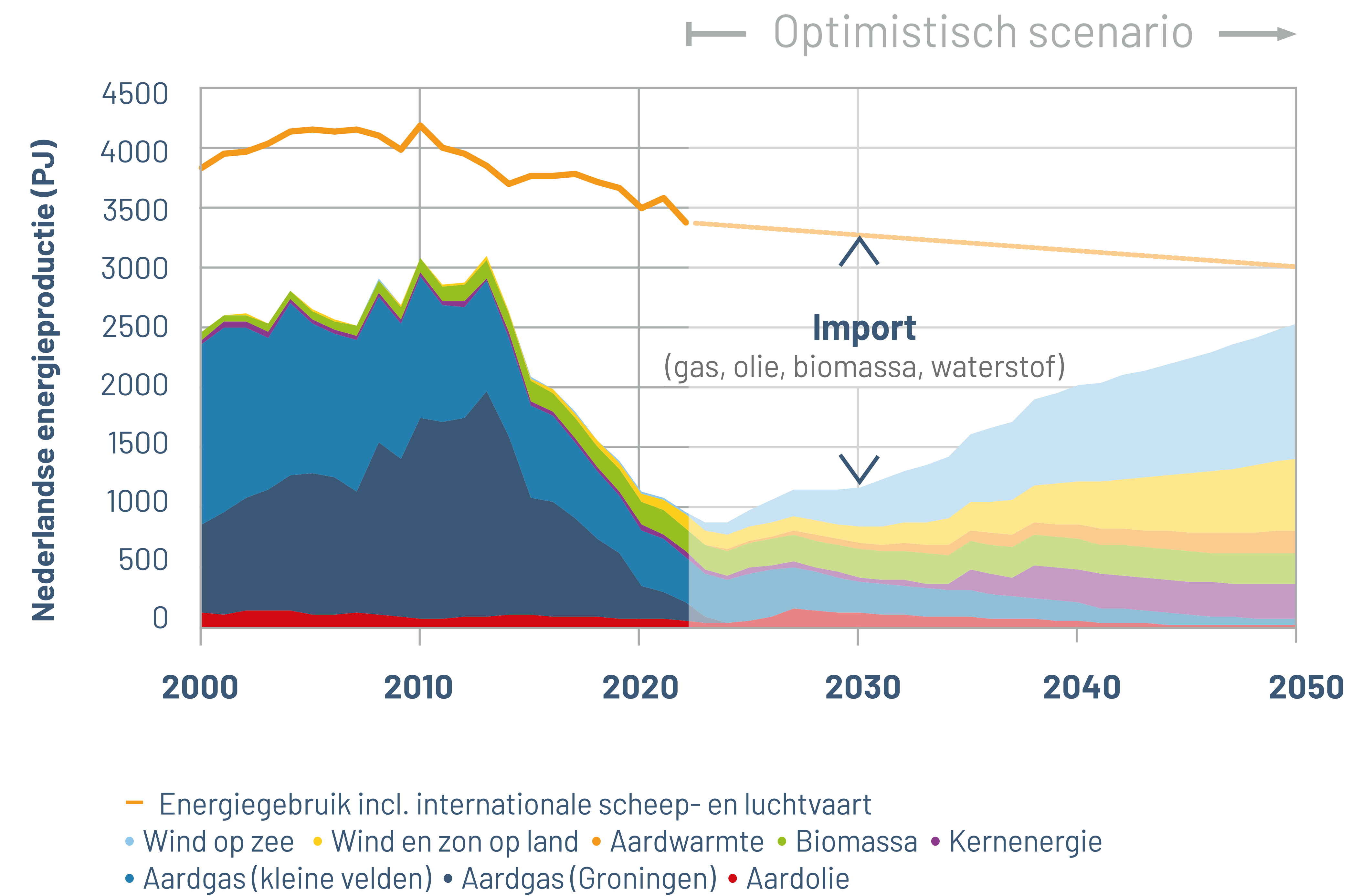
Zo komt energie aan bij de gebruikers

2064 PJ

Bron: CBS (2022)

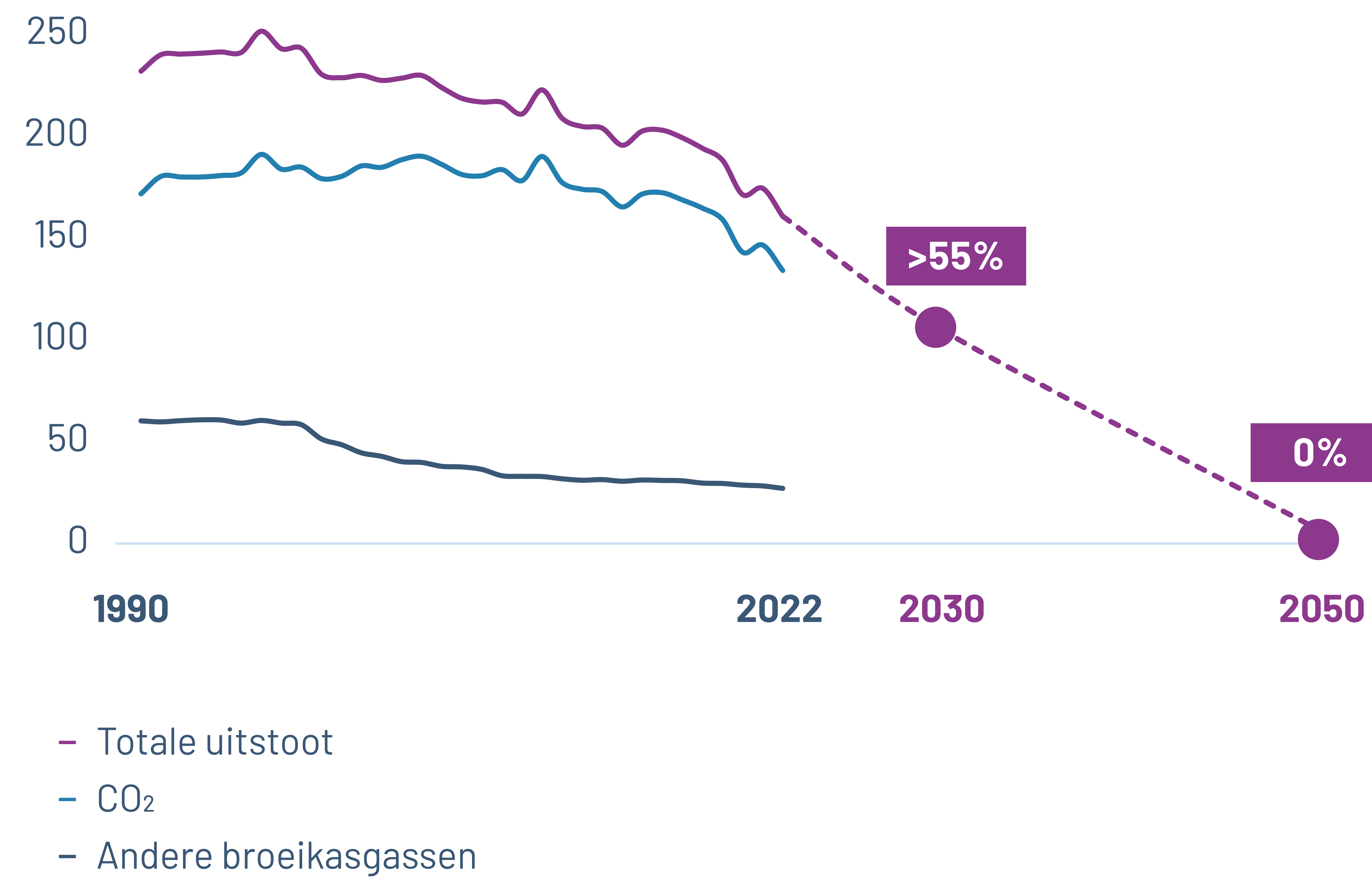
Onze afhankelijkheid van import van energie

Bronnen: CBS, TNO, EZK, EBN (2022)

Uitstoot van broeikasgassen en onze doelen

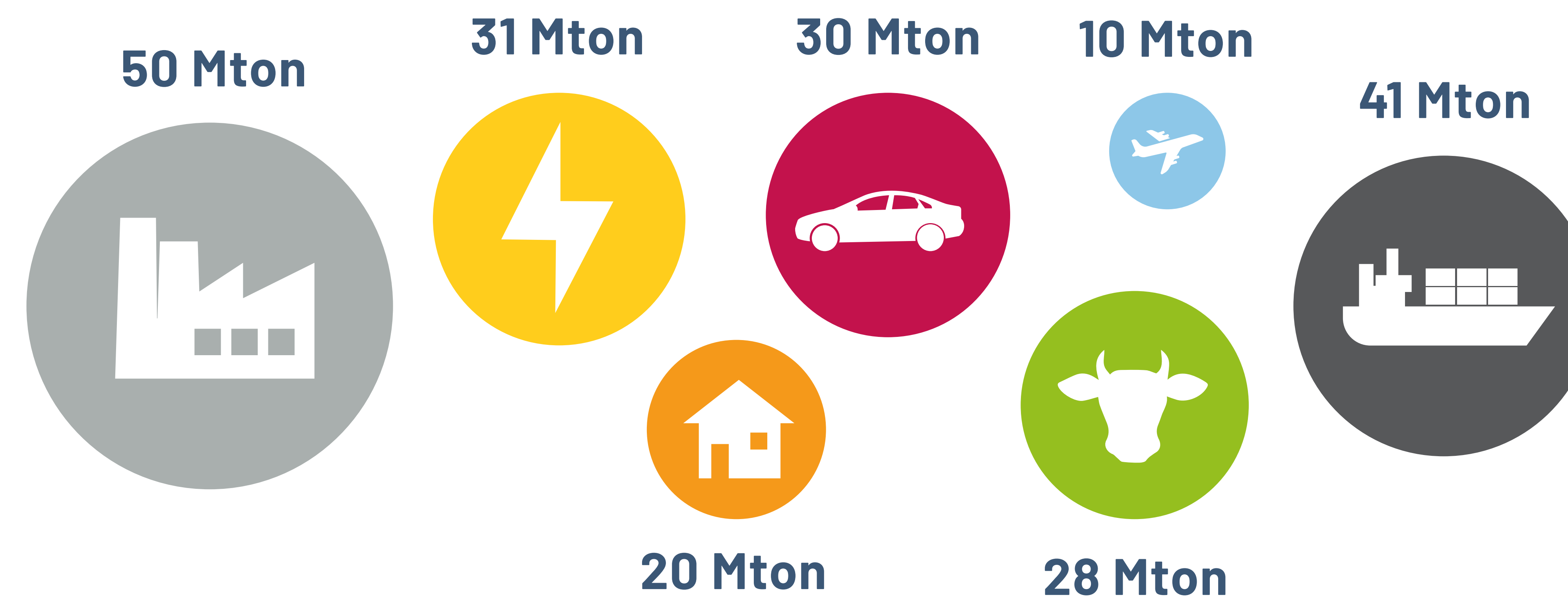
Mton CO₂-eq

Bron: Rijksoverheid en CBS (2022)

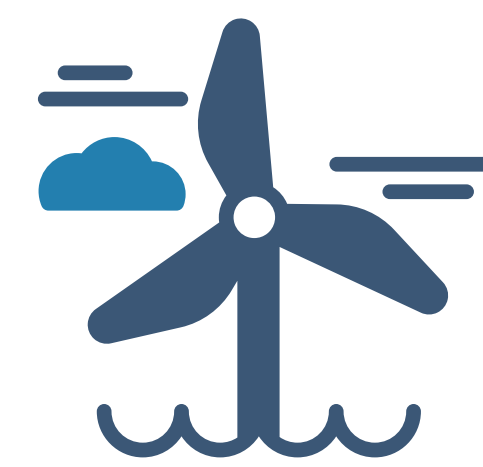
Uitstoot van broeikasgassen per sector

- Industrie
- Elektriciteit
- Gebouwde omgeving
- Mobiliteit
- Landbouw
- Internationale luchtvaart (getankt in Nederland)
- Internationale scheepvaart (getankt in Nederland)

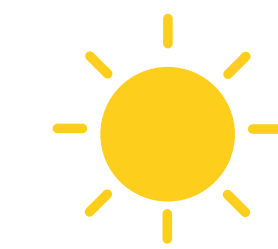
Bron: CBS (2022)

Energie in de toekomst

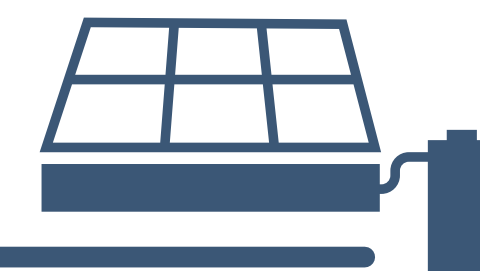

Windenergie

kan zowel op land als op zee worden opgewekt. Circa 5000 windmolens op zee gaan het grootste gedeelte van onze energie leveren in de toekomst.

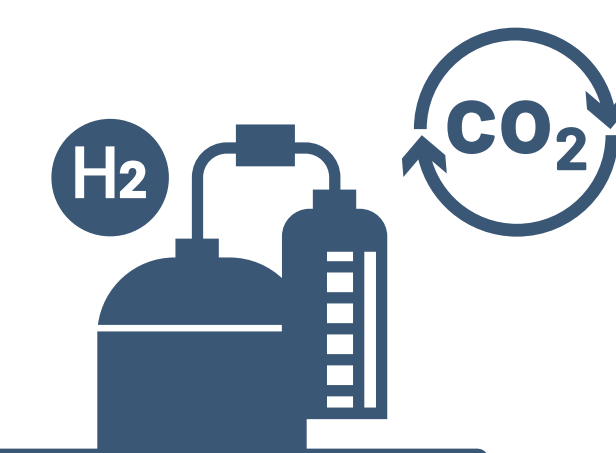

Zonne-energie

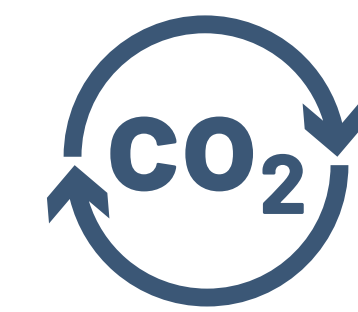
is energie van de zon die met panelen kan worden omgezet in elektriciteit of warmte. In Nederland zijn inmiddels al 2 miljoen woningen met zonnepanelen.

Synthetische brandstoffen

zijn door de mens gemaakte duurzame benzine en kerosine, gemaakt met waterstof en CO₂, in plaats van aardolie.

CO₂-opslag

is het opslaan van CO₂ onder de grond, bijvoorbeeld in een leeg gasveld onder de zeebodem. De CO₂-uitstoot wordt afgevangen bij de industrie.

Ondertussen bouwen we aan ...

Klimaat-adaptatie

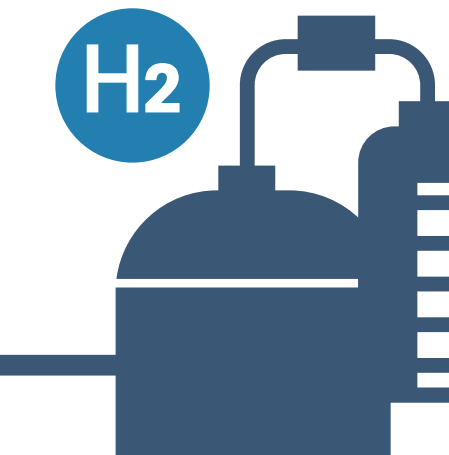
Nieuwe infra-structuur

Lokale oplossingen

Energie-opslag

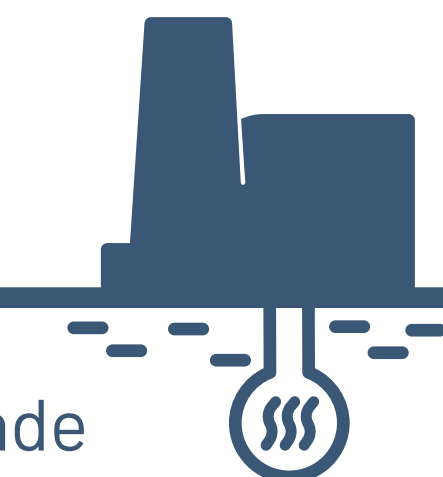
... voor een robuust energiesysteem

Waterstof

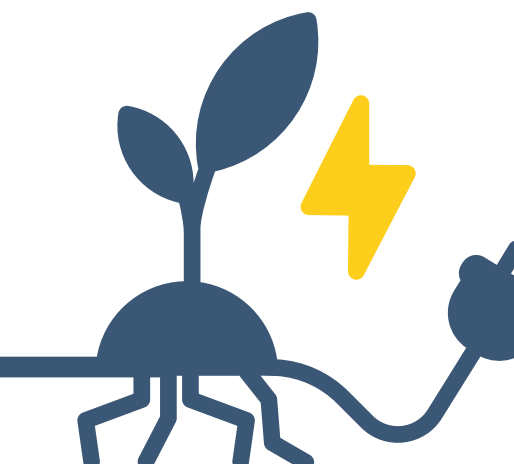
kunnen we maken uit water met duurzame elektriciteit. Waterstof is makkelijk te transporteren en op te slaan.

Aardwarmte

is warm water uit doorlatende aardlagen op 2-3 km diepte. De warmte uit het water kan bovengronds worden gebruikt om woningen, kantoren of kassen te verwarmen.

Biomassa

zijn organische reststromen, zoals hout, groenafval en mest, die gebruikt kunnen worden voor het produceren van energie.

Kernenergie

is energie die vrijkomt door het splitsen van atoomkernen, waarmee elektriciteit kan worden opgewekt. Hier komt geen CO₂ bij vrij, maar aandachtspunten zijn o.a. veiligheid en kernafval.

Belangrijke afspraken over de energietransitie

Wereld niveau

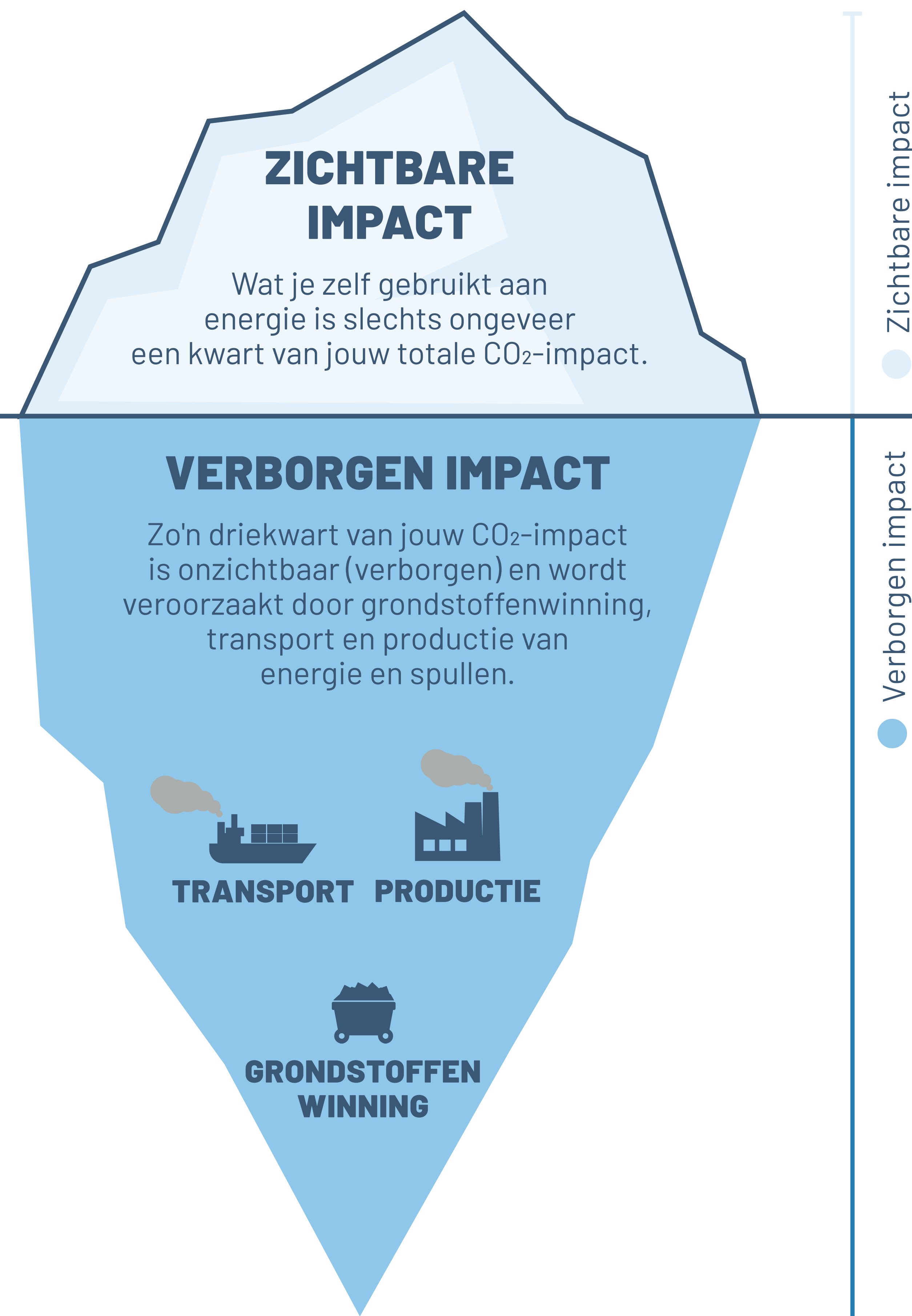
- **COP (Conference of the Parties):**
een jaarlijkse bijeenkomst waar wereldleiders samenkomen om afspraken te maken over het tegengaan van klimaatverandering.
- **Parijsakkoord:**
een akkoord gesloten tijdens de COP in 2015 in Parijs, over de afbouw van uitstoot van broeikasgassen. Het doel van dit akkoord is dat de aarde ruim onder de 2°C opwarming blijft, met een streven naar een maximale opwarming van 1,5°C.
- **Transitieplannen:**
een door bijna elk land gemaakt plan voor de energietransitie. Zo heeft China een "Net Zero by 2060 plan" en de Verenigde Staten een "Green New Deal".

Europees niveau

- **Europese Green Deal:**
een pakket aan klimaatmaatregelen vanuit de Europese Unie.
- **ETS (European Trade System):**
een handelssysteem binnen de EU waarin grote uitstoters, bijvoorbeeld grote industrie en elektriciteitsproducenten, rechten moeten kopen om CO₂ te mogen uitstoten. Hiermee wil de EU bedrijven stimuleren om minder CO₂ uit te stoten.
- **CBAM (Carbon Border Adjustment Mechanism):**
een afspraak waarbij grote uitstoters van buiten Europa een CO₂-heffing moeten betalen als zij producten verkopen in Europa.

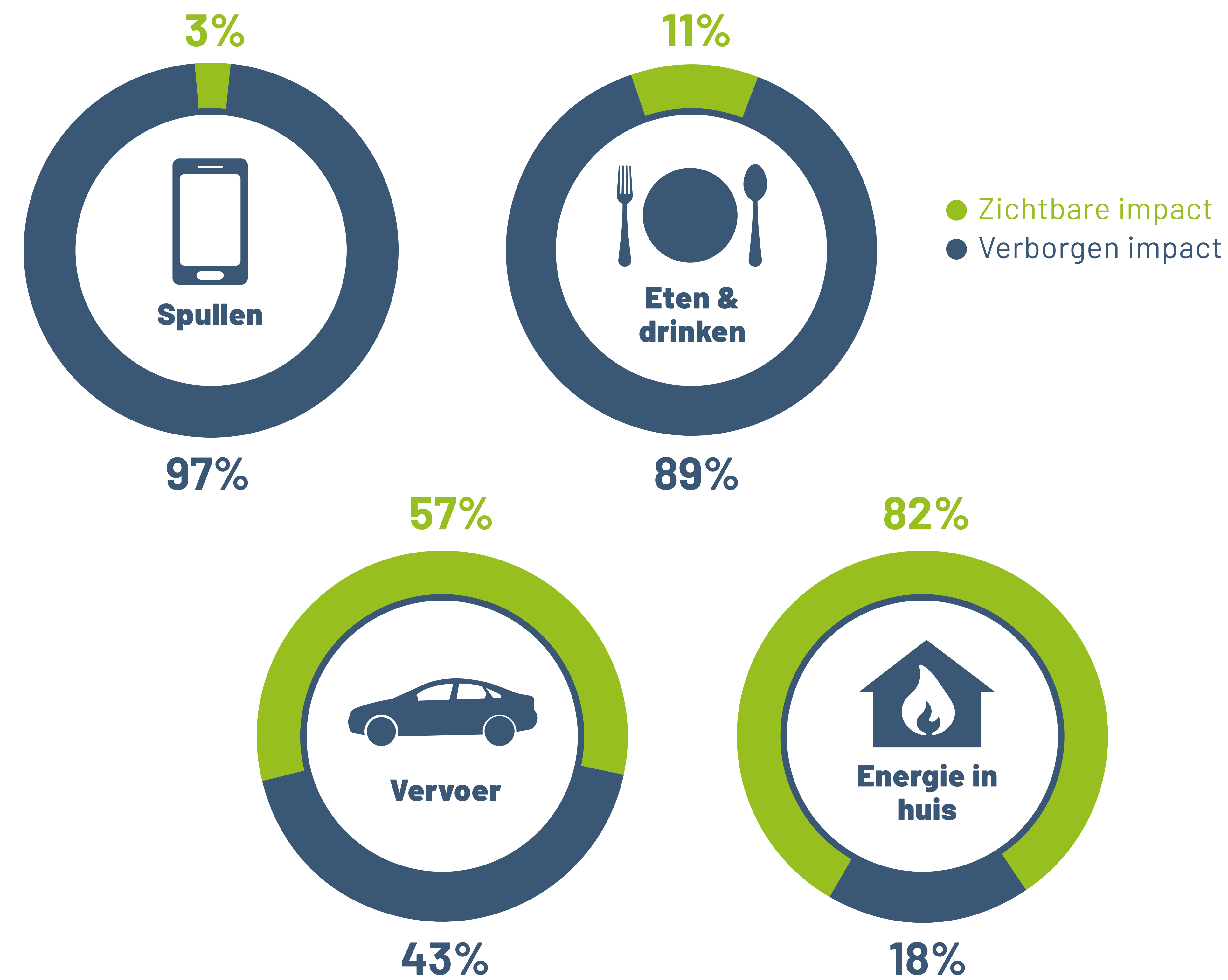

Zichtbare en verborgen impact

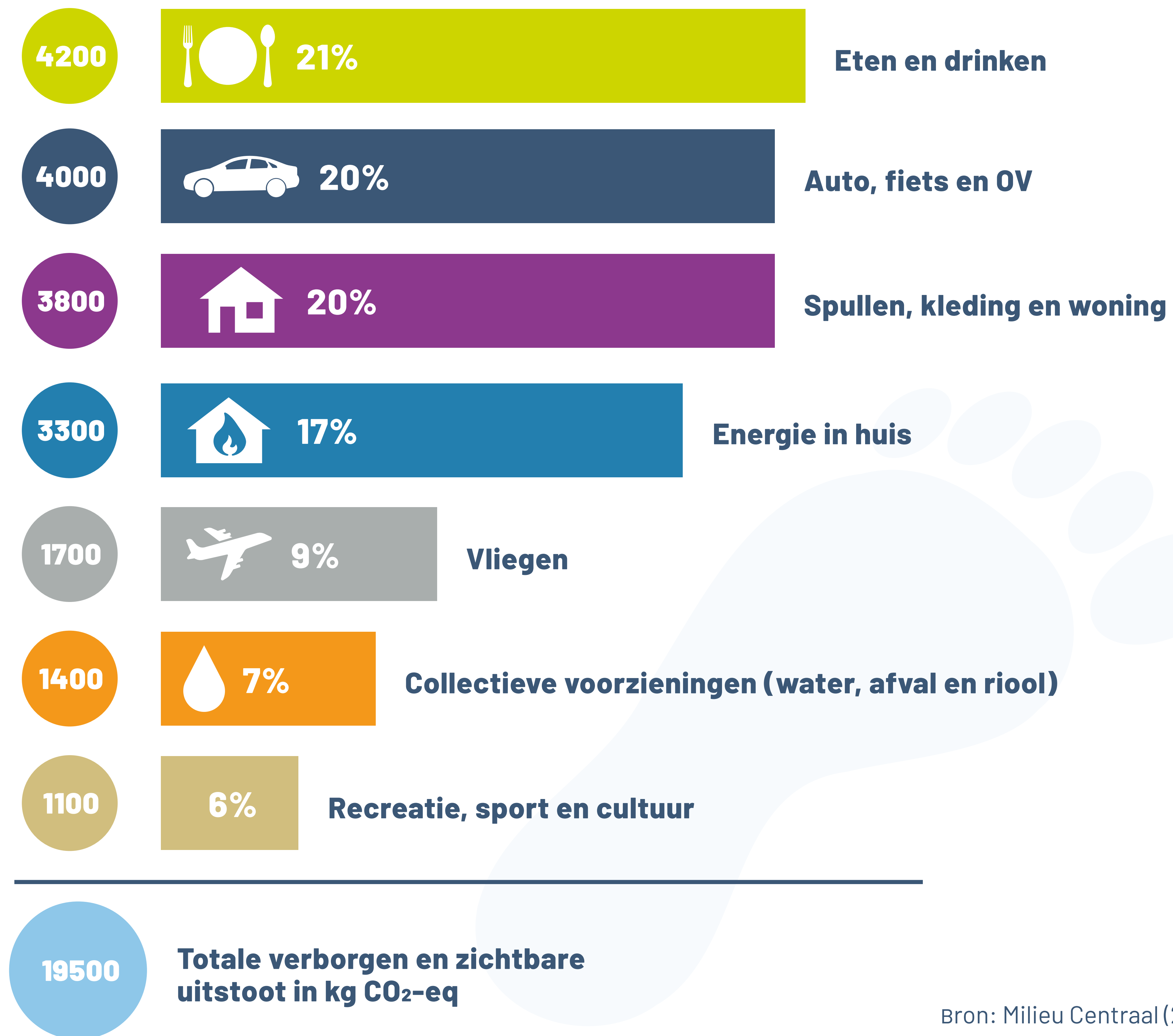
Bron: Thing Big Act Now (2020)

De zichtbare en verborgen impact van...

Bron: Think Big Act Now (2020)

Uitstoot van een gemiddeld huishouden per jaar

Bron: Milieu Centraal (2023)

Wat kan jij doen?

Per persoon per jaar

Minder

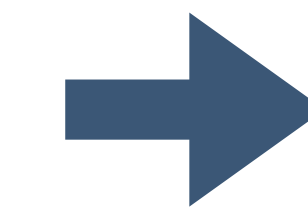
Duurzamer

Zo lang mogelijk
gebruiken

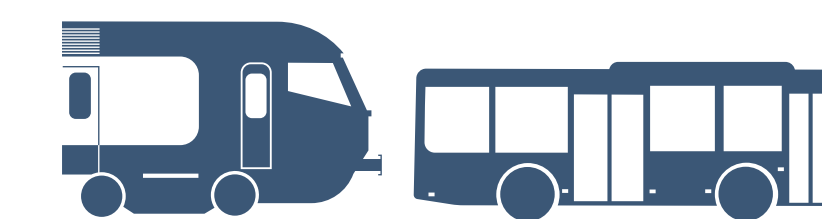
225
kg CO₂

Citytrip Berlijn
met vliegtuig

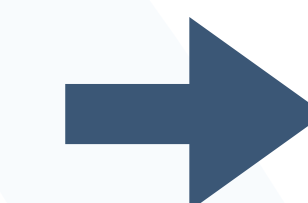
25
kg CO₂

Citytrip Berlijn
met trein of bus

800
kg CO₂

6x per week
vlees of vis

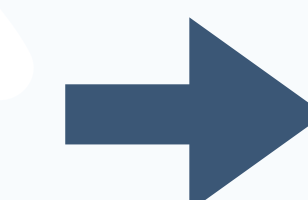
270
kg CO₂

1x per week
vlees of vis,
verder vegetarisch

700
kg CO₂

Spullen kopen

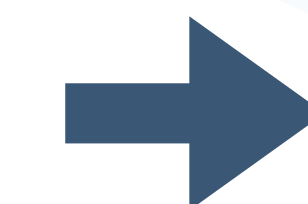
350
kg CO₂

Minder nieuwe
spullen kopen

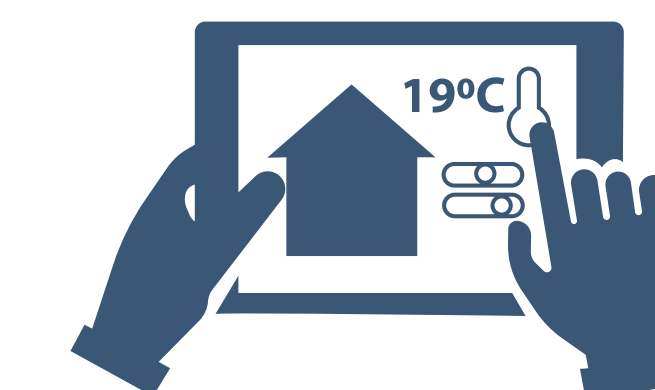
2050*
kg CO₂

Niet letten op
gas- en stroom-
verbruik

1750
kg CO₂

Slim verwarmen,
stroom besparen
en korter douchen

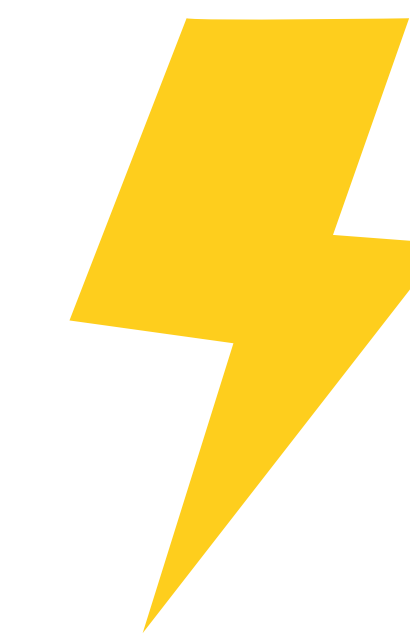

Bron: Milieu Centraal (2023)

Eenheden

**De eenheid van
CO₂-uitstoot is kg CO₂.**
Nederland stoot ca. 158 Mton
CO₂-equivalenten uit.
Dat is $158 * 10^9$ kg CO₂-eq.

**De eenheid van
energie is joule.**
Nederland gebruikt
ca. 2712 PJ. Dat is
 $2712 * 10^{15}$ joule.

**De hoeveelheid
CO₂ in de atmosfeer
wordt gemeten in ppm
(parts per million).**

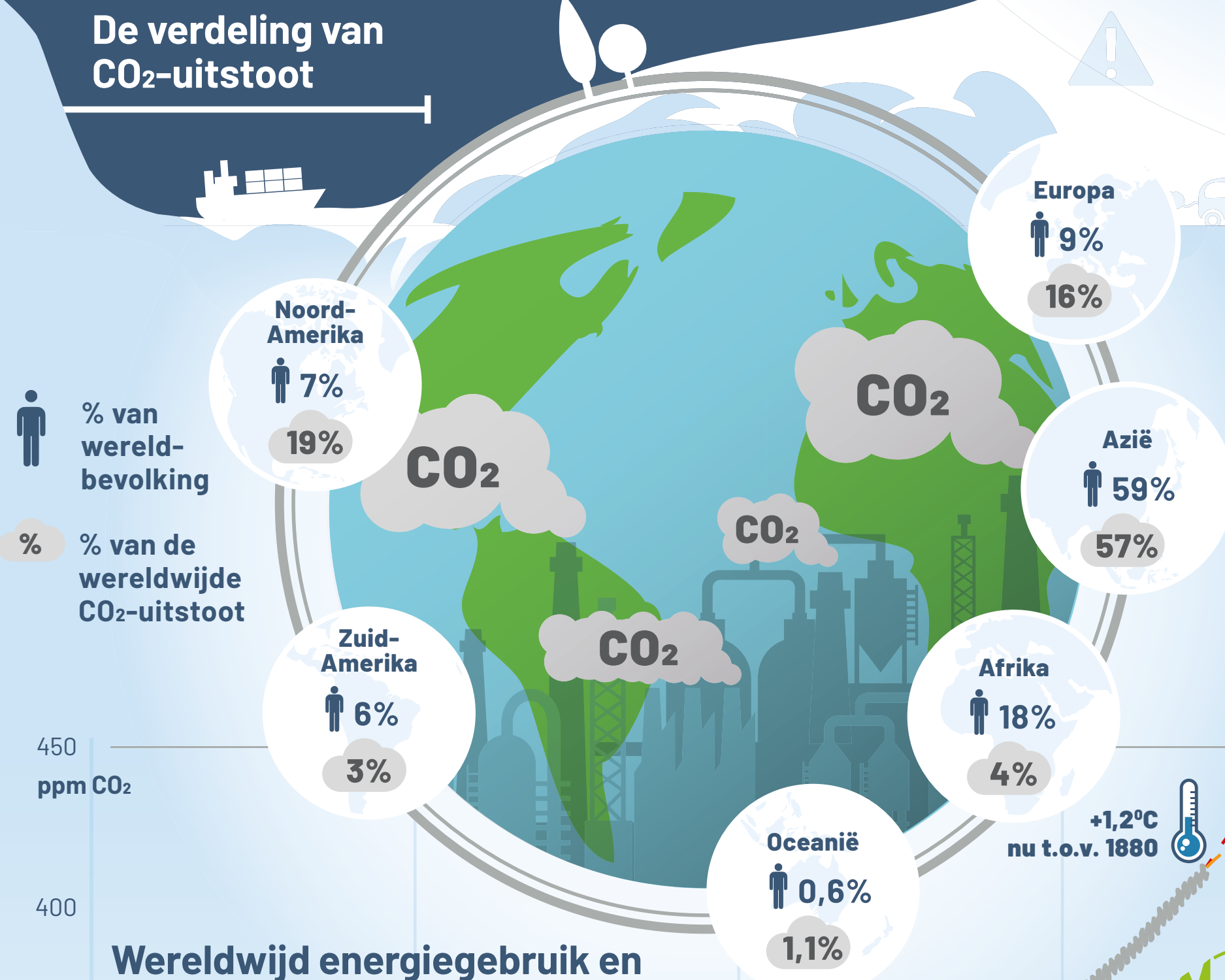
ENERGIE in transitie

Energie is belangrijk voor ons. Voor het verwarmen van onze huizen en gebouwen, transport en het maken van onze spullen. Het heeft de sterk gegroeide wereldbevolking veel welvaart en welzijn gebracht. Echter, we halen onze energie nu vooral uit de verbranding van fossiele brandstoffen zoals olie, steenkool en aardgas. Daardoor komt extra CO₂ in de atmosfeer, wat leidt tot opwarming van de aarde. Daarom hebben we wereldwijd afspraken met elkaar gemaakt om de transitie te maken van een fossiel naar een duurzaam energiesysteem.

Gevolgen van klimaatverandering

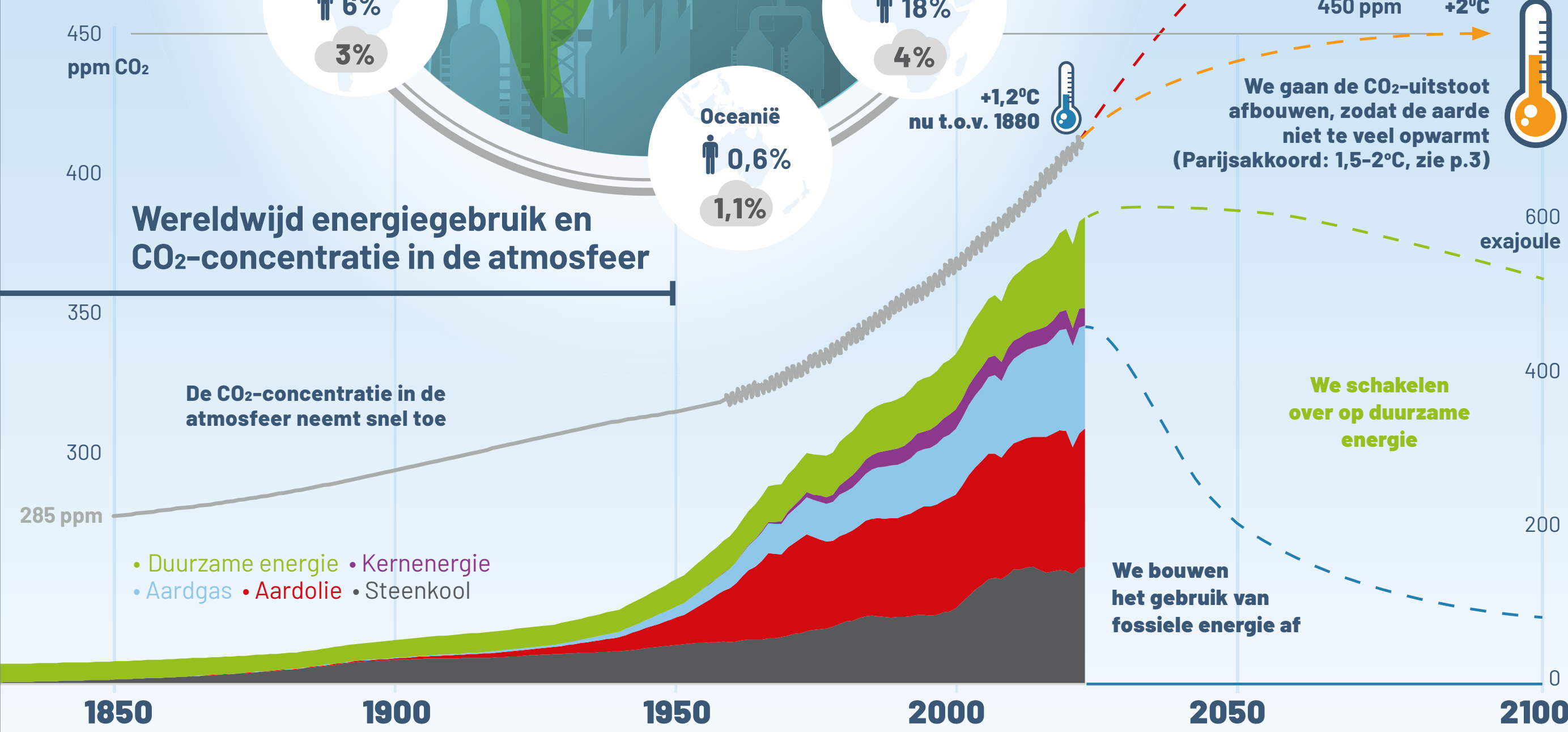
- Smelten ijskappen
- Zeespiegelstijging
- Overstromingen
- Extreem weer
- Bosbranden
- Droogte
- Massamigratie
- Verlies biodiversiteit
- Verminderde welvaart

De verdeling van CO₂-uitstoot

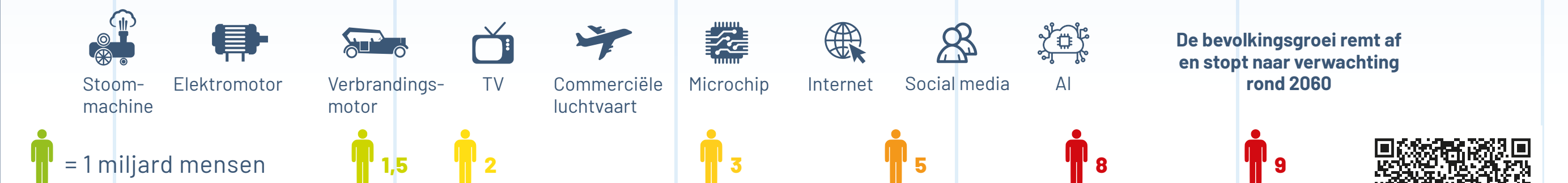

Als we te laat in actie komen, warmt de aarde veel verder op en worden de gevolgen hiervan onbeheersbaar.

Wereldwijd energiegebruik en CO₂-concentratie in de atmosfeer

Groei van welvaart en wereldbevolking

Vraag Waarom is het volgens jou belangrijk om over te stappen naar een duurzaam energiesysteem?

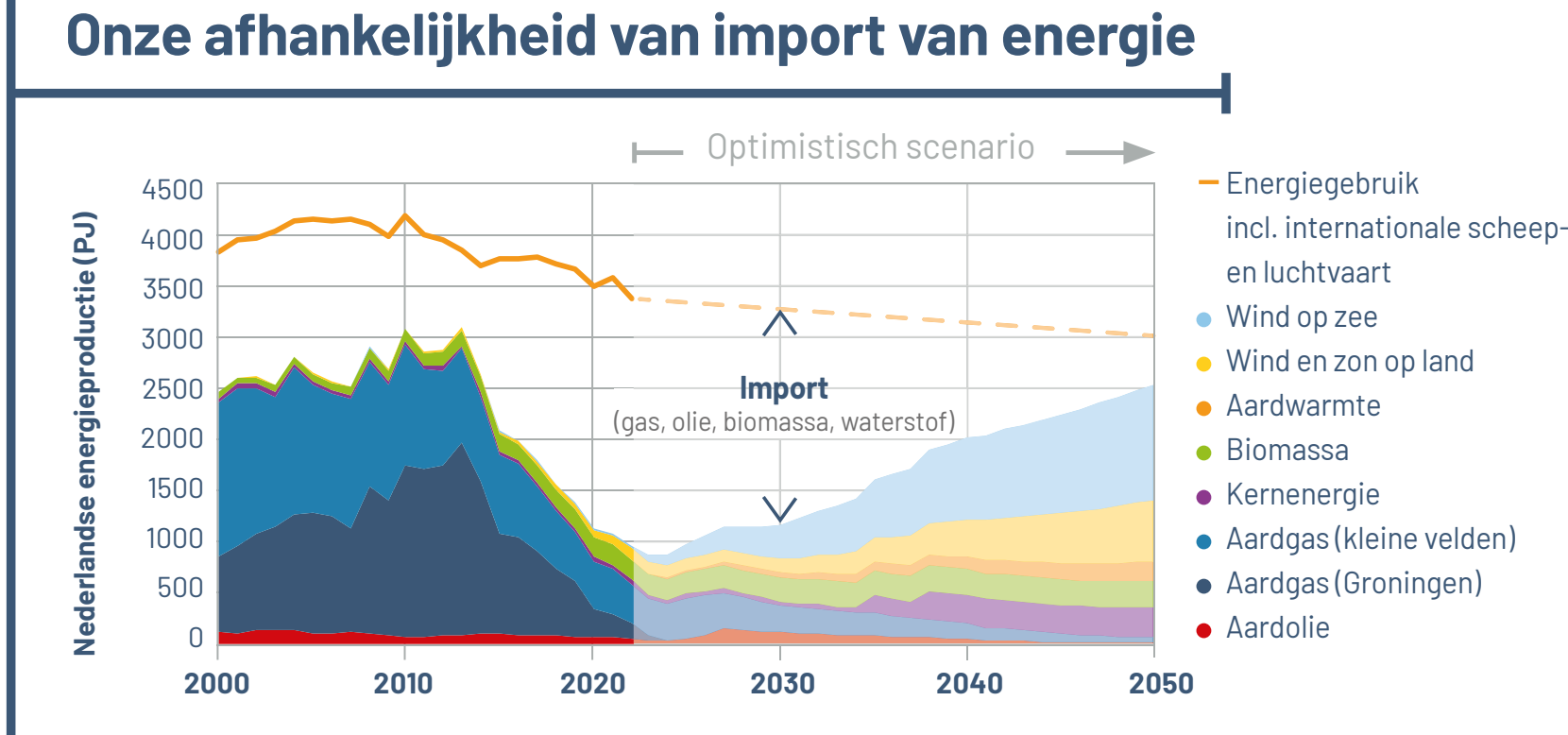
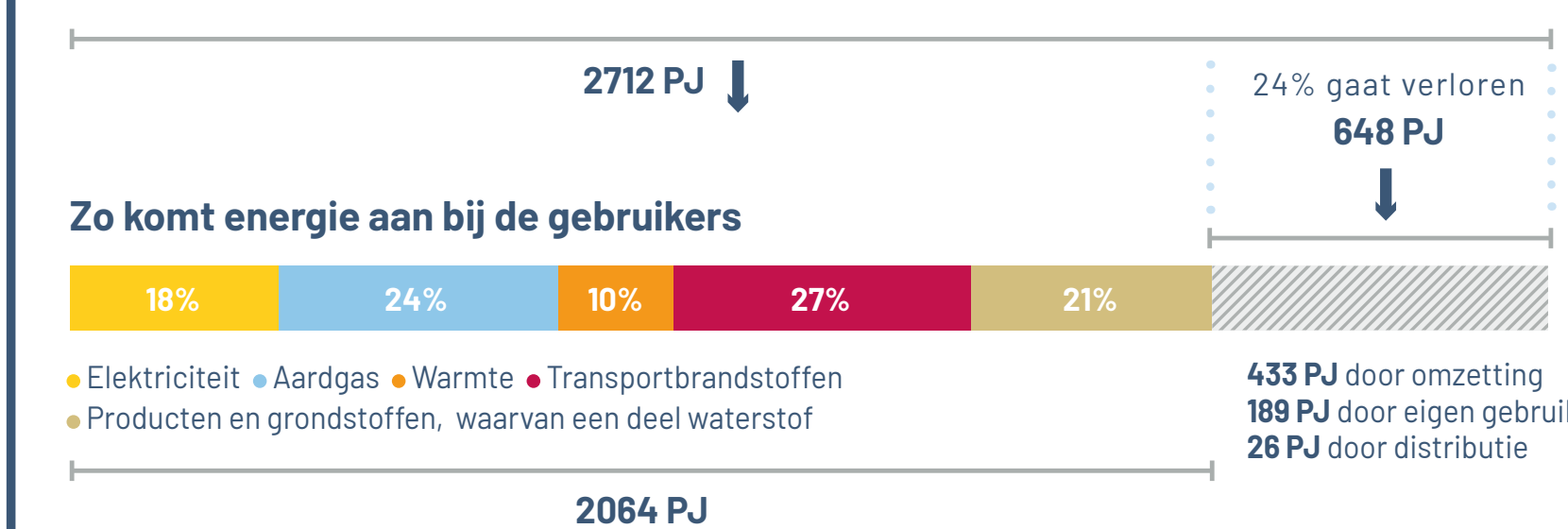
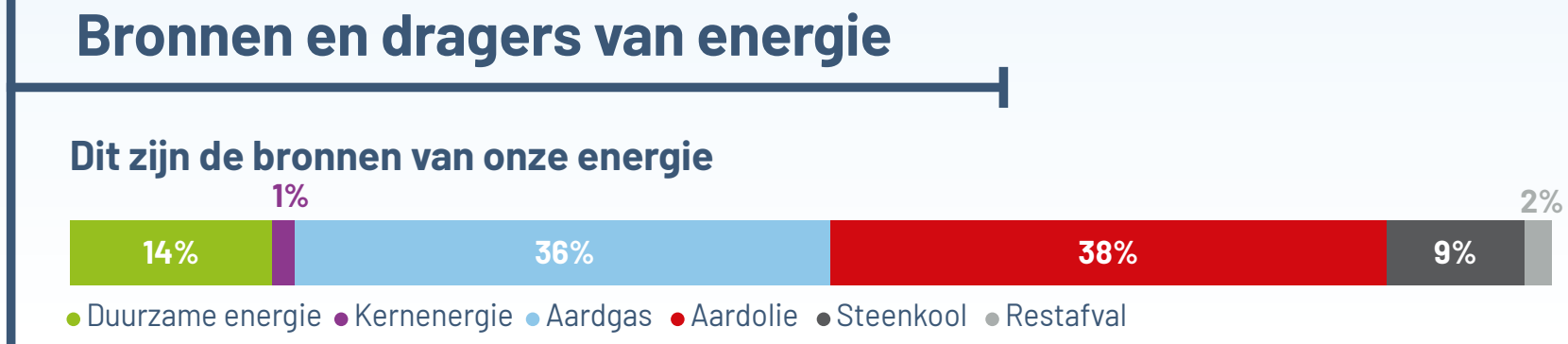
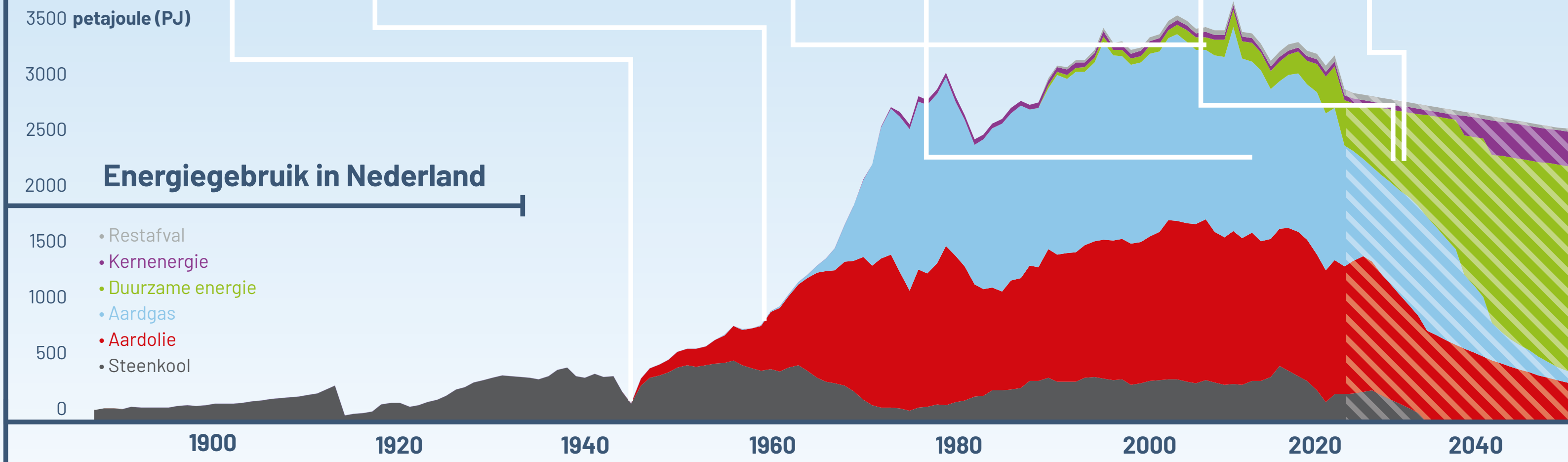
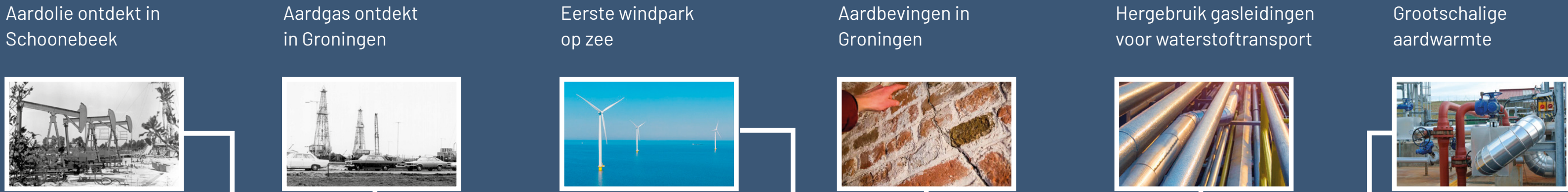
Scan de QR-code of download de infographic op www.ebn.nl

ENERGIE in Nederland nu

In Nederland zijn fossiele brandstoffen zoals aardgas en aardolie de belangrijkste bronnen van energie, zowel voor inwoners als voor de industrie. Omdat de winning van aardgas in eigen land sterk wordt afgebouwd, zijn we voor onze energievoorziening mede afhankelijk van import van energie uit het buitenland. Ondertussen werken we aan de ontwikkeling van duurzame energie en de reductie van CO₂-uitstoot naar netto nul in 2050.

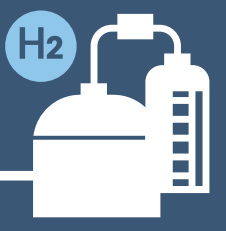
ENERGIE in de toekomst

De Nederlandse overheid, industrie en burgers zetten zich in voor een duurzaam energiesysteem. Hieronder lees je wat de belangrijke energiebronnen en -technieken voor ons toekomstig energiesysteem zijn. Daarnaast hebben we internationale afspraken gemaakt over de energietransitie.

Windenergie

kan zowel op land als op zee worden opgewekt. Circa 5000 windmolens op zee gaan het grootste gedeelte van onze energie leveren in de toekomst.

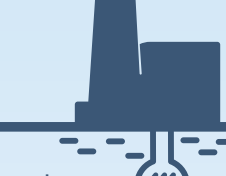
Waterstof

kunnen we maken uit water met duurzame elektriciteit. Waterstof is makkelijk te transporteren en op te slaan.

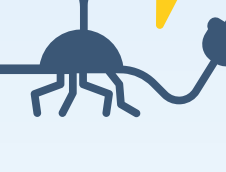
CO₂-opslag

is het opslaan van CO₂ onder de grond, bijvoorbeeld in een leeg gasveld onder de zeebodem. De CO₂-uitstoot wordt afgevangen bij de industrie.

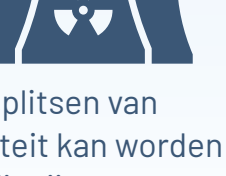
Aardwarmte

is warm water uit doorlatende aardlagen op 2-3 km diepte. De warmte uit het water kan bovengronds worden gebruikt om woningen, kantoren of kassen te verwarmen.

Biomassa

zijn organische reststromen, zoals hout, groenafval en mest, die gebruikt kunnen worden voor het produceren van energie.

Kernenergie

is energie die vrijkomt door het splitsen van atoomkernen, waarmee elektriciteit kan worden opgewekt. Hier komt geen CO₂ bij vrij, maar aandachtspunten zijn o.a. veiligheid en kernafval.

Synthetische brandstoffen

zijn door de mens gemaakte duurzame benzine en kerosine, gemaakt met waterstof en CO₂ in plaats van aardolie.

Zonne-energie

is energie van de zon die met panelen kan worden omgezet in elektriciteit of warmte. In Nederland zijn inmiddels al 2 miljoen woningen met zonnepanelen.

Belangrijke afspraken over de energietransitie

Wereld niveau

- COP (Conference of the Parties):** een jaarlijkse bijeenkomst waar wereldleiders samenkomen om afspraken te maken over het tegengaan van klimaatverandering.
- Parijsakkoord:** een akkoord gesloten tijdens de COP in 2015 in Parijs, over de afbouw van uitstoot van broeikasgassen. Het doel van dit akkoord is dat de aarde ruim onder de 2°C opwarming blijft, met een streven naar een maximale opwarming van 1,5°C.
- Transitieplannen:** een door bijna elk land gemaakt plan voor de energietransitie. Zo heeft China een "Net Zero by 2060 plan" en de Verenigde Staten een "Green New Deal".

Europees niveau

- Europese Green Deal:** een pakket aan klimaatmaatregelen vanuit de Europese Unie.
- ETS (European Trade System):** een handelsstelsel binnen de EU waarin grote uitstoters, bijvoorbeeld grote industrie en elektriciteitsproducenten, rechten moeten kopen om CO₂ te mogen uitstoten. Hiermee wil de EU bedrijven stimuleren om minder CO₂ uit te stoten.
- CBAM (Carbon Border Adjustment Mechanism):** een afspraak waarbij grote uitstoters van buiten Europa een CO₂-heffing moeten betalen als zij producten verkopen in Europa.

Vraag Het duurt een tijd voordat we in Nederland grote hoeveelheden duurzame energie beschikbaar hebben. Hoe vind jij dat we in de tussentijd aan onze energie moeten komen?

Vraag Dit zijn belangrijke energiebronnen en -technieken voor een Klimaatneutraal Nederland. Welke zijn volgens jou het meest belangrijk?

ENERGIE en jij

We gebruiken allemaal energie en veroorzaken allemaal CO₂-uitstoot. Vaak meer dan we denken, want ook bij het ontwikkelen, maken en vervoeren van producten wordt energie gebruikt en dus ook CO₂ uitgestoten. Door andere keuzes te maken, kunnen we daar direct invloed op uitoefenen. Lees hier meer over onze zichtbare en verborgen CO₂-impact en over wat jij kunt doen.

ZICHTBARE IMPACT

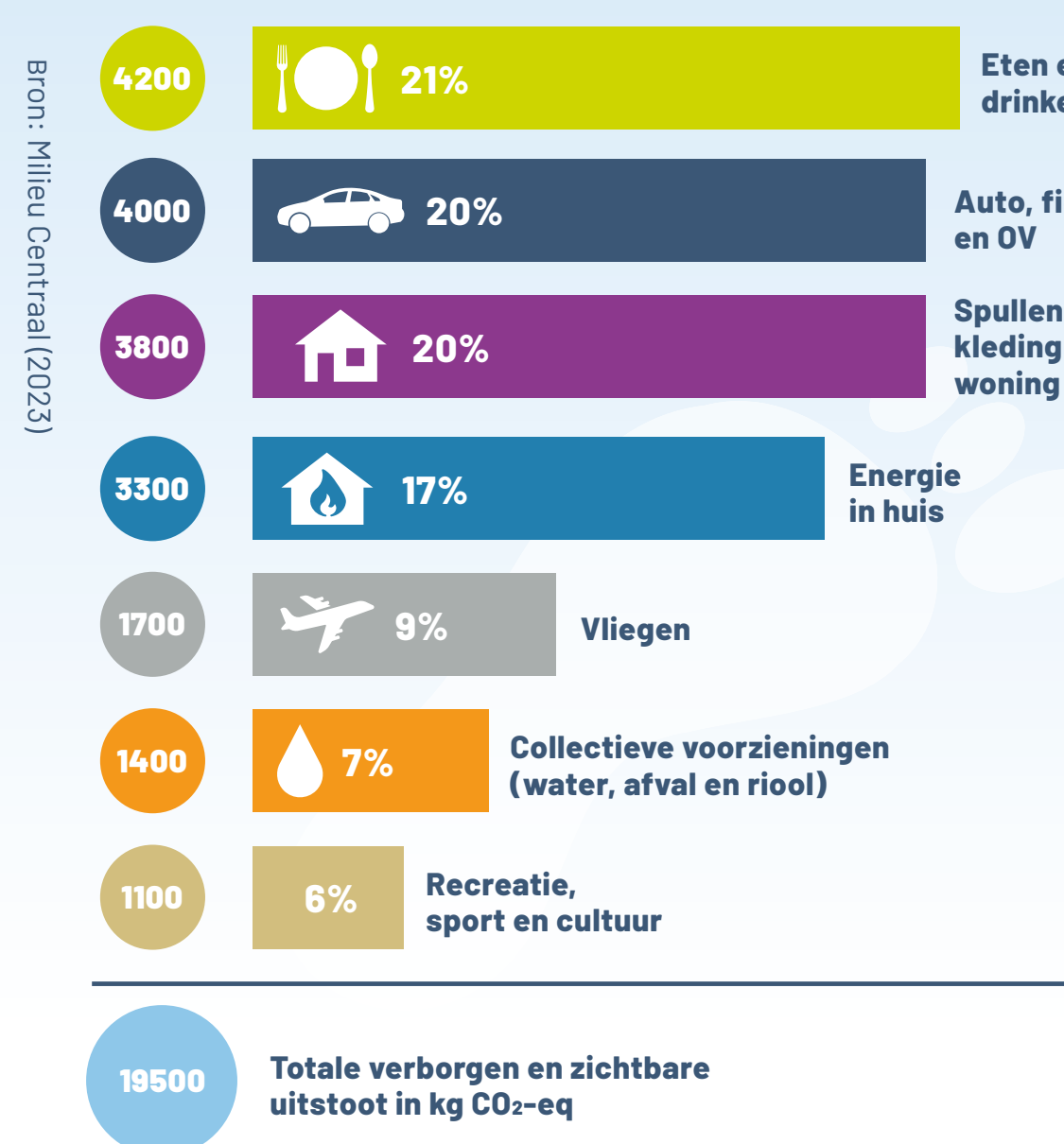
Wat je zelf gebruikt aan energie is slechts ongeveer een kwart van jouw totale CO₂-impact.

VERBORGEN IMPACT

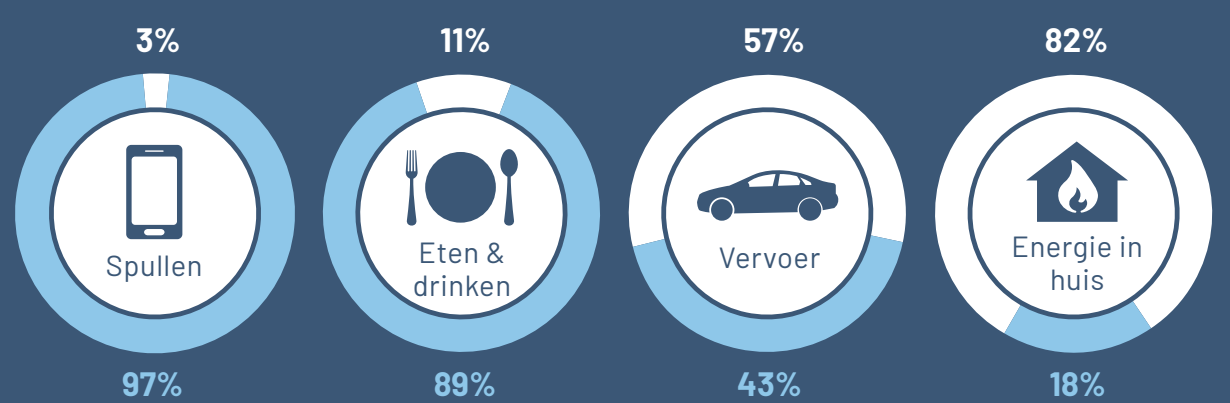
Zo'n driekwart van jouw CO₂-impact is onzichtbaar (verborgen) en wordt veroorzaakt door grondstoffenwinning, transport en productie van energie en spullen.

Uitstoot van een gemiddeld huishouden per jaar

De zichtbare en verborgen impact van...

Wat kan jij doen?

- Minder
- Duurzamer
- Zo lang mogelijk gebruiken

Per persoon per jaar

Eenheden

- De eenheid van energie is joule. Nederland gebruikt ca. 2712 PJ. Dat is 2712 * 10¹⁶ joule.
- De eenheid van CO₂-uitstoot is kg CO₂. Nederland stoot ca. 158 Mton CO₂-equivalenten uit. Dat is 158 * 10⁹ kg CO₂-eq.
- De hoeveelheid CO₂ in de atmosfeer wordt gemeten in ppm (parts per million).

Wat is jouw zichtbare en verborgen CO₂-impact?

Scan de QR-code
www.mijnverborgenimpact.nl

Vraag In hoeverre heb jij invloed op je zichtbare CO₂-impact? En wat is jouw invloed op je verborgen CO₂-impact, het blauwe deel van de ijsberg?